

Dördüncü sene

On yedinci sayı

DARÜLFÜNUN
İLAHİİYAT FAKÜLTESİ
MECMUASI

Tarihî, içtimaî, dinî, felsefî

Birinci Kânun — 1930

İstanbul — Şehzadebaşı
Evkaf Matbaası
1930

Tahtacılar

Tahtacılar da dini ve sirri hayat

2

Ayini ceme methal

Üst tarafı on beşinci sayıdadır

Dinlerin ve, mezheplerin tetkiki mevzuubahs olduğu yerlerde dinî hayatı ekseriyetle İtikat ve Amel diye ikiye ayırmak adet olmuştur.

Tasnif ve izah ihtiyacile yapılan bu tefrike her zaman riayet etmek müşkül oluyor. Alevilerde ve Alevilerden bir kol olan Tahtacılar da böyle bir tefrik yapmak daha bariz müşkülât arz etmektedir. Çünkü bunlarda itikatlar adetler içinde, adetlerde dini merasim şeklinde birbirile kaynaşmış ivicaçlı bir yekparedir. Tahtacıların Akide ve İmanlarında başlı başına bir fikir sistemi bulunmadığını yukarıda itikat bahsında göstermiş ve böyle bir sistem bulunmadığı için orada Adetleri itikatlarla, itikatları düa, matem, kurban, oruç gibi bahıslarla birleştirmiştik.

Yalnız dini merasim diye ayini cem bahsını bunlardan ayırıyoruz. Bu tefrik cem ayininin dini akidelerden müstekil olmasından değil ayrıca bir hususiyeti ve ehemmiyeti olduğundandır.

Ayin, Niyaz, Matem ve bunların etrafında toplanan büyük küçük üstureler hepsi bir bütündür. iman ve amel bahsında aynı salahiyyetle dahildirler. Her Alevinin iman ve erkânı tamamen bilmesinin sebebi budur. Onlara göre cahil Ayine girmeyen kâhillerdir. din âlimi de iman ve erkânın şartlarını bilen değil ocaktan gelen, ezberinde fazla Nefes ve hikâye bulunandır.

Cem ayinini hususi bir bahs halinde ayırmamızın diğer bir sebebi vardır. Bu ayının Tahtacılar da yaşayan şekli ve mahiyeti hakkında tam fikir edinmek için bu hususta onlardan topladığım malumattan evvel cemin umumi şekilde bir çerçevesini cizmek ihtiyacı vardır. Çeme dair Tahtacılardan aldığım malûmatı aynen yazmakla iktifa etmek cemin heyeti ve erkânı hakkında hararet söndürecek bir fikir veremeyecektir.

Bu sebeble evvela Tahtacılar da ve Alevilerde ne gibi içtimalar olduğunu ve bunların hangisine cem denildiğini ve sonra Alevi zümrelerinde cem ayınının ne suretle yapıldığını anlamalıyızki Tahtacıların cemi nazarımızda tamamille tavazzuh edebilsin .

Ancak bu izahatı verirken biz hali hazırda mevcut olanı aramak, yaşayanı tespit etmek gayesile hareket ettiğimiz için cem ayınının menşei ve tarihi seyri, Alevilere ve türklere duhulu ve bu ayına cem namının verilmesinin sebebi gibi bahsleri mevzuumuz haricinde bırakıyoruz.

SOHBET

Alevilerde mevcut toplulukların nevileri vardır. Bu toplulukları üç neve irca edebiliriz: Sohbet, Dernek, cem.

Bunlara bazı yerlerde üç meydan denildiği gibi bazı yerlerde birincisine muhabbet, ikincisine küçük ayın, üçüncüsünde erkân derler.

Sohbet cuma ve pazartesi geceleri umumî surette yapılan topluluklardır. Bu topluluk bazı yerlerde çarşamba ve pazar geceleri , bazı yerlerde haftada bir defa yapılır. son zamanlarda ekseriyetle terk olunmuştur. Nikâh, da'vet ve dedenin ziyareti gibi sebepler hadis olmadıkça sohbet topluluğu yapılmaz.

Sohbetin nizamı Muayyen değildir, icabına göre tertip edilir . Bunun vasfı mümtazı Dûvazde imam okunmak, Saz çalınmak ve bir kaç nefes söylenmek ve nihayetle bir nevi mühasebei nefis mahiyetinde kendilerine mahsus tevbe ve istiğfar duası ile Bereket, dirlik, Sağlık dualarını okumaktır. Şu itibarla diyebilirizki Sohbet dedenin, dede olmayan yerlerde rehber veya zakirlerden birinin bir külbankile açılır bir gülbankile hitama erer. İlk gülbank yerine nutuk denilen nefeslerden biri ve ekseriyetle düvazde imam okunur .

Sohbet esnasında dem çekmek ve bu suretle neşeyi artırmak müttattır. Dem çekilince muhakkak Semaa Kalkılır. bu gibi sohbetlerde iki nevi Sema' yapmak caizdir. Kırklar Semaı yapılmaz.

Bu nevi sohbetin en hararetlisini Bala kazasının Ebuhas Köyünde abdallar arasında gördüm .

Evvela kurban kesildi, Kadınlar Sohbet için toplandığımız odanın kapusu içinde oturdular .

Bir kısmı odanın dışında hane sahibine yardım ettiler, hamur tuttular. sacta yufka pişirdiler. kurbanıda erkekler saçta pişirdiler. biz içeride iki sıralı oturduk. zakir başı Ali çavuş Bağlamayı eline aldı, hemçaldı hem söyledi :

Düvazde İmam

Her sabah her sabah ötüşür kuşlar
Allah bir Mühammet Ali deyerek.
Bülbüller gül için figana başlar
Allah bir mühammet Ali deyerek.

Arıyız uçarız kudret balına
Kudretinden kismetimiz buluna!
Veysel karan gitti yemen yoluna
Allah bir mühammet Ali deyerek.

Düldül, Kanber Fatme durdu düaye,
İsa Kahreyledi ağdı havaya,
Şehriban soyundu bindi deveye
Allah bir muhammet Ali deyerek.

mümün olan ince elekten elenir,
Sofu olan hak yoluna dolanır
Şah Hüseyin al kanlara bulanır
Allah bir mühammet Ali deyerek.

Biz çekelim imamların yasını,
işidelim gerçeklerin sesini,
İmam Hasan işti âgu tasını
Allah bir muhammet Ali deyerek.

İmam zeynel paralandı bulundu,
İmamı Bakire secde kılındı,
İmamı Cafere erkân verildi
Allah bir mühammet Ali deyerek.

Gönül kuşu bulamadı yuvasını,
Sırrımızdan gitmez şâhin havasın,
Kâzim, Musa, Ali Rıza duasın
Allah bir mühammet Ali deyerek.

Taki ile Naki bir oldu gitti.
Hasanı Askeri nur oldu gitti.
Mehdi magaraya sır oldu gitti
Allah bir mühammet Ali deyerek.

Dört kitap indi dördüne düştü.
Kuran Muhammedin verdine düştü.
“Kul Himmet,, Alinin derdine düştü
Allah bir Mühammet Ali deyerek.

Ali çavuş düvazde imami okuduktan sonra çorumlu Aşık Sadıkın bu deyişini söyledi :

Ya medet of Gönül gördü göz görmedi cananı
Bilmem kime arz edeyim halimi.
Zelhayı gençlendirüp Yusufu sanî
Şerh etti sineme mirat dilimi ... hey hey ...

Sonra çorumlu Aşık Arifin şu deyişini okudu:

Ya medet of Aşkın deryasına gönlümü doldur.
Bir olu çay yoldur kabını doldur
.
. hey hey

Şu üç nefes okunduktan sonra dışarıdan davet edilen üç kişi geldi. birinin elinde keman vardı. Ali çavuş bağlama ile şu nefesleri okudu, Keman onu takip ediyordu :

Nefes

Gel sana beyan edeyim dinle cevap,
Veçhine derler ümmül kitap.
Dört muhtelif nesneden halk etti hak
Hâk, ateş, bat zahirdirki ap.

Uzun süren bu nefesten sonra üç kişi semaa kalktılar . Bağlama ve kemanla beraber zakir devam ediyordu . Bu sefer deyiş tarzı ve makamı değişti . Evvelkiler âşık tarzına benzeyordu. sonunkiler oyun havası usulünde idi. Sema oyununun havası nefeslerin çoğuna uyar. zakir devam etti :

Deyiş

Gerekmiş hakikat er meydanında
Onunçün isterler bir doğru yârı.
Görünce düşmanı durmaz kınında
Alim tutar eli ile zülfikarı.

Ferhadın sevdası Şirinden deyu,
Mensurun eceli darından deyu,
Mühammedin alnının terinden deyu
Güle hicap etti konmadı Arı.

Gözleri agrıyup gazadan kaldı
Hakkın emrile düldül muntazır oldu
Acep gazilerin hali nice oldu
Kahr etti ozaman söyledi Ali.

Zaif oldu İslam askerinin işi,
Arada kaldı gazilerin başı,
Şehit düştü Mühammedin ön dişi
Ondan çok agladı eyyub ensari.

İslam askerine düştü bir ateş
Mühammet çağırdı Ali gel yetiş.
Dut dibinde duydu oldu tum tutuş
Dedi kanber düldülü alda gel beri.

Kanber düldülü aldı dudun dibine
Baktı Alininde hem efkârına.
Alim kendin attı düldül önüne
Dedi kamber Ali dişir sen'seni.

Allahü ekber düasını aldı diline
Kudret kılıcını aldı eline,
Ferişteler kamat saldı yerine
Cebrail habere erdi tez beri.

Deyiş

Deli gönül kaygulanup gam yeme!
İnşaallah kurtarır dermanım vardır.
Sırrın beyan edüp her kula deme!
Kalmamış baş dostu,gumanım vardır.

Güzel turnam sulagina indimi ?
Delimiyim bilemedim kendimi ?
Yoksa o yar ikrarından döndümü ?
Ayılmaz başımın dumanı vardır .

Yaz gelince acılır bağçeler, bağlar,
Yâra perde olmuş yıkılsın dağlar !
Kişinin sevdiği gönlünü eyler,
Gözü yolda kaşı kemanım vardır .

(İbrahim)[*]günahkâr günahım çoktur,
Rahmet deryasında ümidim haktır.
Rahmanirrahim şer işim yoktur,
Amentu billah imanım vardır.

Diger

Yedi kat yer yedi kat gök semavat
Kâfu nundan imiş bilmezdim ezel
Altı bin altı yüz altmış altı ayat
Kalbi kuran imiş bilmezdim ezel.

Mim muhammet ismi sırda sır olan,
Üçyüz altmış altı günde varolan,
Hazreti ademe rehberolan,
Leylû neharimiş bilmezdimezel.

Kandilde nuriken kurdu bu yolu,
Gerçek aşık olan görür bu hali.
Lem gelir hecede kurandı Ali,
Türki lisan imiş bilmezdimezel.

Üstadı hak böyle aldı (fazıl) dan ,
A, Agzını açtı aslı bir mimden,
Otuz iki baktır hatim bu halden,
Sebülmesanimiş bilmezdim ezel.

ikidir yetmiş üçe dayanan,
Bir ruhtur bin renge boyanan,
Bu Sadık [*] bendenin sakisin sunan
Nuru ahmer imiş bilmezdimezel.

Semaa kalkanlar ; Sohbetle hazır bulunanların yaşlıları ve Sema

[*] Aşık Sadık ve Aşık İbrahim her ikisi Çorumludurlar. Görülüyorki Ankara civarındaki Alevilere müessir olan Çorum Alevileri ve Çorum Aşıklarıdır.

oyununu bilenlerin eyileriydi. Oyuna üç metro kutrunda bir daire etrafında ve üçer metro aralıkla başlanıldı.

Eller belden aşağı ve omuzdan yukarı inüp kalkmıyor yalnız iki yanda aşağı yukarı ve bazen göksüne doğru hafif hareketler yapılıyor. Ayaklar iki adım sol cihetten geri, üç adım saga doğru ileri gidiyor, oyunda bel kırmak, diz kesmek yok. baş öne doğru dinî bir inkiyat ifade edecek şekilde meyilli ve gözler yere nazır.

Sema oyununun sonlarına doğru el ve ayak hareketleri sür'atlanıyor. Bu ande zakirin harareti ve sazın darbeleri de artıyor.

Üç deyiş aynı tarzda oynandıktan sonra iki yaşlılar oturdu. Yerlerine iki genç kalktı evvelki yaşlı ile beraber aynı şekilde iki oyun daha oynadılar.

Bunu müteakip hazırlanmış olan Sofra geldi ve bu suretle Sohbet kısa geçti.

O gün Sohbetin inkitana sebebiyet veren bir hadise olmuştu, evli bir genç nikahlı bir kızı kaçırmıştı. Bu gibi hadiseler onlar arasında sohbeti ihlâl edecek bir şey sayılmazken kanunu medeninin neşrinden sonra bu, ilk defa vakı olmuştu. Meselenin halline gidildi.

Sohbet tabii şekilde devam ettiği takdirde oyunlardan sonra tekrar nefesler söylenir ve sakiler "üçleme,, ye başlarlar. Dolunun üleştirmesinde birleme ve üçleme içilen rakının mikdarını değil — Ayinde olursa — erkândan birini ifade eder.

Bazı yerlerde bu esnada "Faziletnamei cenabı şahi vilayet,, den ve "Kumru,,dan parçalar okunur. Abdallarda "Türabi divanı,,Tahtacılar da " Sakîname ,, ve kendilerine mahsüs Nutuklar okunur.

Bazen Sohbetlerde havaiyat kabilinden ve latife tarzında yazılmış Deyişlerden okunur; Tahtacılar da buldugum şu deyiş bu nevidendir:

Deyiş

Istanbuldan çıkdım derya yüzüne,
Rast geldim bir kurk kızına.
Al yaşmaga bak yavrunun yüzüne
Kürt kızı gelmez misin yanıma ?

Hacılar hacca gider hacı olur,
Demirciler demir düger tunç olur.
Kürtten islâm olmak güç olur.
Vargit oğlan vargit gelmem yanına ?

Yaylaya giderken yolun olayım .
Bağçede açılmış gülün olayım .

Sen güzelsin senin yarin olayım.
Kürt kızı dönmezmisin yoluma ?

Yaylaya giderken yol eksik değil,
Bağçeye giderken gül eksik değil,
Sen güzelsin sana yar eksik değil,
Vargit oğlan vargit dönmem yoluna?

Doldur güzel doldur bende içeyim
İçip ak gögsüne inci sacayım .
Sen güzelsin senden nasıl geçeyim?
Kürt kızı dönmezmisin dinime ?

Suyu içip içip beni egleme .
Cigerimi icden onu dağlama!
Sen cahil cahil sözleri söyleme .
Var git oğlan var git dönmem dinini !

Adımı sorarsan adım Ali dir .
Dinimiz dini muhammet dinidir .
Benim dinim cümle dinden uludur .
Kürt kızı dönmezmisin dinime ?

Adımı sorarsan benli emine,
Hu .. deyelim gerçeklerin demine .
Adın Ali ise döndüm dinine
Sıva kollarını dola boynuma!

Eger sohbet devam edecek ise dede ve ya yasacı yerine göre o-yuncuları Semaa kaldırırlar.

Oyuna kalkanlar kalkarken niyaz ettikleri gibi Semadan sonra da niyaz ederler ve yerlerine oturunca usulen yanındakilerle niyazlaşırlar.

Sohbette kadınlar varsa aynı suretle oyuna iştirak ederler.

Bazı yerlerde kadınlar meydanın bir tarafında ayrıca otururlar. bu takdirde yine Nefes okumağa ve dem çekmiye ve saz çalmaya iştirak ederler .

Bunlardan sonra artık ruhlar işbâ haline gelmiştir. Dede bir gül-bank çeker arkasından dirlik ve bereket düası okur.

Bazı yerlerde on iki imama salavat okunur, Bazı yerlerde kuran-dan bir Aşır okunur. Nihayetle eğer kurban varsa sofraya oturulur. sofranın tanzimi ve düaları usul dairesinde yapılır ve Sohbeta hitam verilir.

Bu nevi sohbetlerde kurban nadiren ve tesadufi olarak kesilir. Fakat rakı bulundurmak ve rakı tasını „havzu hevser” namile meydanın ortasına merkeze vazetmek mutattır. Nadir ahvalde rakı bulunmazsa bu gibi sohbetlerde rakı yerine su konulmaz .

Bu sema’ oyununa, ekseri yerlerde iki kadın iki erkek karşılıklı oynanıldığı için, çiftler semai veya gençler. Semai denir. Sema’ Oyunu denilince doğrudan bu tarif ettiğimiz Sema’ anlaşılır.

Ayın arasında yapılan ilk sema budur. buna tahtacılar “Ağırlama” derler. Bazı yerlerde “Düzlemece” denir .

Bunun fevkinde Erenler Semai vardır ki asıl meşhur olan semada budur. Buna tahtacılar da “Yeldirme” derler . Bazı yerlerde 2×2 tarzında devam ettiği için, Seklemece, denir. Erzincan ve Malatya taraflarında ise buna “Argon” [Argavun] denilmektedir. Bunun fevkindede kırklar semai veya İhtiyarlar semai vardır. Bu her iki sema’ sohbetlerde oynanılmaz. çünkü Sohbetlerde Ayın görmemiş gençler ve hatta nadiren yola girmemiş mühipler buluna bilirler.

Alevilerin sohbet yerlerine tesadüfî olarak yabancılar geldiği zaman bunlar yabancıya vaziyeti hissettirmemek için evvelâ havaiyattan bir iki türkü söyler, saz çalar ve oyun oynarlar. sonra orada nefes söylemeye ve sema yapmaya başlarlar. yabancı Nefesin ve semain ne olduğunu bilmediği için bu suretle kendilerini kurnazlıkta muvaffak olmuş ve ele his ettirmeden ruhî ihtiyaçlarını tatmin etmiş addederler.

Esasen söylenen nefesin nefes olduğunu bilen olursa onun her halde Alevî ve ya Mühip olduğuna kanidirler .

Bazı yerlerde bir yabancıya Alevi olup olmadığını anlamak için bir nefes söylenir ve ona karşı gösterilecek Alâkaya dikkat edilir.

Sohbetin bu nev’i tahtacılar da katî surette rakızız olmaz ve bunlar dolularını beraberlerinde getirmek suretile sohbeğe iştirak ederler. onların sohbetlerine yabancıya girmesine ihtimâl de yoktur. bu izah ettiğim Sema’aynen kendilerinde mevcuttur .

Sohbetin fevkinde olarak yapılan topluluklarda kadınların bulunması mecburî olduğu halde mevzuu bahs sohbeğe kadınlar tesadüfî olarak bulunabilirler çünkü eksiklilerin sohbetleri ayrıdır .

Kadınlar, tahtacıların tabirile eksikliler rüya gördükleri zaman ve çamaşır günleri ve ya ziyaret ve adak zamanlarında böyle sohbetler teşkil ederler. bu sohbeğe mahsus bazı adetler evvelce izah edilmiştir. Sohbet hakkında verdığımız izahat nazarımızda onu tersimetmiştir. bu sebeble artık sohbetin fevkinde sayılan “Dernek,, bahsına geçebiliriz.

Y. Ziya